

Motion till riksdagen

1986/87:Ju126

Per-Olof Strindberg m. fl. (m)

Ändring i polislagen (1984:387)

(prop. 1986/87:115)

I propositionen föreslås att polisen skall få vidgad rätt att kroppsvisitera personer för att söka efter vapen och andra farliga föremål och att en polisman skall erhålla ökad befogenhet att själv besluta om husrannsakan.

Det kan ifrågasättas om förslagen i propositionen överensstämmer med regeringsformens bestämmelser om enskildas fri- och rättigheter. Om propositionen antas är det uppenbart att oskyldiga människor kommer att drabbas av långtgående ingrepp i sin integritet. Syftet med propositionens förslag är att effektivisera brottsbekämpningen. Vi menar dock att effektiviteten inte får drivas så långt att hänsynen till den enskildes grundlagsfästa skydd mot påtvingade kroppsliga ingrepp och husrannsakan trädes förnär. Propositionen kan inte godtas utan att ändringar först har skett i förslagen lagtext som ökar de enskildas rättssäkerhet. Vi kommer nedan att närmare utveckla denna ståndpunkt.

Kroppsvisitation

Enligt propositionen får polismän ökade befogenheter att kroppsvisitera personer samt söka igenom väskor och annat liknande handbagage för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är avsedda att användas vid brott mot liv eller hälsa, om omständigheterna är sådana att föremålet kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken.

Vi menar att föreslagna lagtext är alltför lösligt formulerad och motiven alltför allmänt utformade. Den föreslagna lagen ger en oacceptabel makt åt en enskild polisman i frågor som har ansetts så viktiga att de särskilt regleras i regeringsformen. Departementschefen anför att lagändringen kommer ge utrymme för "rutinmässiga visitationer" och skapa laga stöd för att "i allmänt förebyggande syfte kroppsvisitera personer för att söka efter knivar m. m.". Enligt propositionen skall de utvidgade möjligheterna till kroppsvisitation kunna nyttjas då det typiskt sett framstår som troligt att tillhyggen skall komma till användning vid våldsbrott. Endast två exempel på sådana situationer lämnas i motiven. Det ena avser "vissa slags offentliga evenemang, där erfarenhetsmässigt risken för våld är överhängande". Enligt departementschefen bör polisen vid sådana tillfällen ha befogenhet att "mera rutinmässigt kontrollera huruvida de som uppehåller sig på platsen eller besöker evenemanget bär på sig eller i handbagage medför föremål som kan användas för att skada andra".

En sådan allmän beskrivning av förutsättningarna för allvarliga ingrepp i

människors integritet kan inte accepteras. Såsom motiven är utformade blir det fritt fram för enskilda polismän att vid de mest skiftande offentliga arrangemang genomföra massvisiteringar av besökarna. Lag och motiv lämnar utrymme för sådana visiteringar vid såväl små, lokala danstillställningar eller fotbollsmatcher som stora idrottsevenemang eller konserter. Ingenting hindrar att en ung polisman på sitt första uppdrag kan fatta beslut om att genomföra sådana visitationer. Det är värt att framhålla att den visitation som blir aktuell sker med laga stöd och under tvång, till skillnad från den typ av visitation för eftersökande av exempelvis spritflaskor som besökare vid idrottsarrangemang frivilligt kan underkasta sig.

Vi vill i detta sammanhang erinra om de rön som den kriminologiska forskningen gjort beträffande våldsbenägna personer. Der är klarlagt att en stor del av gärningsmän som gjort sig skyldiga till våldsbrott är tidigare kriminellt belastade. T. ex. utspelas nästan två tredjedelar av de polisanmälda våldsbrotten i centrala Stockholm mellan en person som hade en tidigare kriminell belastning och en person som saknade en sådan belastning. Endast en mindre del av våldsbrotten i centrala Stockholm (15%) skedde mellan två personer som båda saknade tidigare kriminell belastning. (Siffrorna avser år 1982.) På motsvarande sätt har utretts att det inte är "vanliga killar" som är inblandade i läktarvåld. De flesta som grips för sådant våld är tidigare dömda och mer än varannan har fällts för våldsbrott. Ju allvarigare ett läktarbråk är, desto fler brottsbelastade personer finns det bland de inblandade. Det är därför uppenbart att propositionens förslag om tillåtande av massvisiteringar kommer att drabba ett stort flertal oskyldiga för att möjligen resultera i beslagtagande av vapen från det fåtal våldsbenägna personer som besöker arrangemanget. Vi menar att det inte är en rimlig ordning att på detta sätt inskränka den stora laglydiga majoritetens integritet för att komma åt de brottsbenägna. Behovet av sådana insatser skulle självfallet minska om polisens resurser och påföljdssystemet anpassades till de verkliga förhållandena. Med fler poliser och strängare straff för vanebrottslingar skulle naturligtvis färre brott begås och därmed minska behovet av sådana åtgärder som propositionen nu förespråkar.

Frågan om polisens möjlighet att företa kroppsvisitation utan samband med brottsutredning har tidigare varit föremål för överväganden. I flera propositioner har departementschefen då uttalat att sådan reglering från principiell synpunkt skulle te sig rätt ingripande och att risken för ett brott i sådana fall måste på något sätt vara särskilt kvalificerad. Denna linje överges nu i föreliggande proposition. Ett flertal remissinstanser har riktat stark kritik mot förslaget om utvidgat rätt till visitation.

Socialstyrelsen konstaterar att det är fråga om ur integritetssynpunkt känsliga åtgärder som skall genomföras tvångsvis. Styrelsen föreslår att lagtexten kompletteras med angivande av att kroppsvisitation får ske om det kan antas att någon *viss enskild person*, eller någon eller några personer i en grupp för med sig föremål av nu aktuellt slag.

Sveriges domareförbund anser att förutsättningarna för ingripande bör preciseras mer.

Föreningen Sveriges Statsåklagare konstaterar att regleringen "ger vida

befogenheter till ingrepp i medborgarnas normalt skyddade integritet".

Göta hovrätt erinrar om att hänsyn inte i tillräcklig grad tas till den enskildes grundlagsfästa skydd mot påtvingade kroppsliga ingrepp. Hovrätten föreslår att den utvidgade rätten för polisman att företa kroppsvisitation i stället som huvudregel bör beslutas av polismyndighet. Endast undantagsvis – när fara är i dröjsmål – skall beslut om ingripande få tas av enskild polisman. Härigenom kan visitation bli aktuell endast då "allvarlig risk för brott mot liv eller hälsa föreligger", vilket begränsar risken för att oskyldiga skall visiteras.

Vi ansluter oss till remissinstansernas kritik av förslaget. Det finns starka skäl att förstärka de enskildas rättssäkerhet i förhållande till lagförslaget. Därför bör lagstiftning ske på det sätt Göta hovrätt anvisat, dvs. lagtexten bör inarbetas i nuvarande 22 § polislagen och innefatta att kroppsvisitation endast får ske då allvarlig risk för brott föreligger och att beslut som huvudregel skall fattas av polismyndighet.

Husrannsakan

Enligt propositionen föreslås polisman få rätt att besluta om husrannsakan enligt polislagen om åtgärden syftar till att söka efter den som är efterlyst för att omhändertas. Departementschefen åberopar att nuvarande beslutsordning, som innebär beslut av polismyndighet om inte fara är i dröjsmål, har orsakat olägenheter i det praktiska polisarbetet. Vidare åberopas att genom en ändring i polislagen skulle större överensstämmelse uppnås med aktuella regler i rättegångsbalken.

Vi motsätter oss propositionens förslag också i denna del. I många avseenden är de skäl vi angivit såvitt gäller kroppsvisitation bärkraftiga även i detta avseende. Här kan dock särskilt framhållas att enligt regeringsformen 2 kap. 6 § är varje medborgare skyddad mot bl. a. husrannsakan. Vi menar – liksom hovrätten för Nedre Norrland – att undantag från detta grundlagsenliga skydd inte bör göras utan mycket starka skäl. Vi finner det vidare uppseendeväckande att departementschefen i motiven till lagändringen motiverar förslaget med att polisens arbete kan bedrivas "effektivt och utan onödigt krångel". Ett sådant uttalande visar ringa insikt i syftet bakom grundlagsregleringen och medborgarens intresse av rättssäkerhet.

Såväl hovrätten för Nedre Norrland som JO ställer sig frågande till påståendena om de praktiska olägenheter som påstås existera i nuläget och finner inte skäl till föreslagen ändring. JO fastslår att husrannsakan principiellt sett är en i hög grad integritetskränkande åtgärd som i princip bör få företas endast efter beslut av rättsligt väl utbildade befattningshavare. Det torde enligt JO:s mening sällan föreligga några praktiska svårigheter att få kontakt med en behörig beslutsfattare.

Mot bakgrund av det anförda anser vi att riksdagen skall avslå propositionen även i denna del. Det finns dock anledning att överväga en ändring av rättegångsbalkens regler såvitt gäller husrannsakan. Det är angeläget att de bestämmelser som ges i polislagen och rättegångsbalken överensstämmer. Polislagens bestämmelser är av avsevärt senare datum än rättegångsbalkens

och torde, såsom JO framhåller, avspegla den nutida synen på hur avvägningen mellan rättssäkerhets- och effektivitetssynpunkter bör ske. Det finns därför skäl att ändra rättegångsbalken 28 kap. 5 § så att den i sak kommer att överensstämma med nuvarande lydelse av 20 § polislagen.

Mot. 1986/87
Ju126

Det bör ankomma på vederbörande utskott att utforma erforderlig lagtext.

Hemställan

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställs

1. att riksdagen, med avslag på propositionens förslag om kroppsvisitation, beslutar att förutsättningarna för kroppsvisitation skall regleras i 22 § polislagen i enlighet med vad som i motionen anförts.

2. att riksdagen, med avslag på propositionens förslag om husrannsakan, beslutar att ändra 28 kap. 5 § rättegångsbalken så att lagrummet överensstämmer med innehållet i 20 § polislagen såvitt avser förutsättningarna för husrannsakan.

Stockholm den 7 april 1987

Per-Olof Strindberg (m)

Nic Grönvall (m)

Ewy Möller (m)

Håkan Stjernlöf (m)

Hugo Hegeland (m)

Margareta Gard (m)

Mona Saint Cyr (m)

Björn Körlof (m)

Sven Munke (m)

Arne Svensson (m)

Göran Ericsson (m)

Jerry Martinger (m)

